

Відгук опонента
29.06.2026р.
Голова ради спеціалізованої вченої
ради ДФ 26.133.126
доктор філол. наук, доцент
Тимошук Т.В.
Тимошук -

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.126
у Київському столичному
університеті імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, доценту
завідувачу кафедри світової
літератури факультету української
філології, культури і мистецтва
Галині БІТКІВСЬКІЙ

Відгук

офіційного опонента **Висоцької Наталії Олександрівни**, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету про дисертацію **Андрія Ростиславовича Михайлюка «Художні виміри сексуальності й ідентичності в азійсько-американській квір-прозі початку ХХІ століття»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія

1. **Актуальність дисертаційної роботи.** У гуманітарній епістемі останнього пів-століття акцентується нефіксованість та плинність практично всіх базових антропологічних категорій, які донедавна вважалися «природними» й незмінними. Зусиллями фахівців із різних галузей «люднознавства» продемонстровано, що класифікаційні фрейми статі, раси та сексуальності, які традиційно розглядалися у річищі запрограмованих біологічних ознак, є значною мірою продуктами соціокультурної сконструйованості. Визнання цього факту у поєднанні з відмовою від жорстких бінарних опозицій та легітимізацією так званої ненормативності стало рушієм художніх процесів останніх десятиліть, з красним письменством включно. У цьому контексті дедалі більшої вагомості набувають літературознавчі дослідження, які зосереджуються на конкретних проявах цих загальних тенденцій у різних національних літературах. Дисертація Андрія Михайлюка, безумовно, належить саме до таких робіт.

Звернення до азійсько-американської квір-прози на часі і через те, що сегмент літератури США, створюваний письменниками азійського походження, як і творчі здобутки інших меншин, потребує подальшого вивчення у вітчизняній американістиці, попри певні напрацювання у цій

галузі. Про деякі з них згадано у роботі, проте варто було б також приділити увагу серйозному доробку дніпровської школи науковців на чолі з професором Вікторією Ліпіною (В.В.Селігей, Т.В.Надута, Т.С. Білянїна та ін.), що став значним внеском до розгортання цієї проблематики в українському культурному просторі.

Актуальність корпусу текстів, обраного автором дисертації для розгляду, полягає, зокрема, і в тому, що в них взаємно накладаються моделі (не)сприйняття (сексуальної) Інакшості у західних та східних культурних традиціях. Відповідно, збагачується художня палітра репрезентацій спротиву квір-ідентичностей негативним соціальним практикам замовчування, позбавлення видимості, стереотипізації та дискримінації, а це, своєю чергою, розширює обрії дослідження.

Окрім теоретико- та історико-літературного значення, винесена на захист робота має й нагальний суспільно-етичний вимір, оскільки в українському соціумі ще не сповна утвердилися цінності поваги до особистості, права на вільний вибір та толерантності у царині сексуальності.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Наукова новизна цієї праці визначена, насамперед, тим, що в ній вперше в українському літературознавстві здійснено комплексний аналіз репрезентативної вибірки творів сучасних американських квір-авторів/-ок азійського походження. Запропонована у роботі орієнтовна схема аналізу квір-тексту є самостійним здобутком дисертанта і має потенціал для подальших розвідок у цьому напрямі на матеріалі інших національних та/або етнічних літератур, з українською включно. Переважна більшість досліджених у дисертації текстів вперше стають об'єктами наукового пошуку в Україні, а імена їхніх авторів/ок (А. Чі, Н. Алуміт, М. Ло, Р. Сатъял, С. Дж. Сінду, К. Чен, М. Талусан Дж. Сонг, А. Цай, Т. К. Мадден та Р. О. Квон) вперше вводяться до академічного та загальнокультурного обігу в Україні, за винятком О.Вуонга, чий роман «На цій землі прекрасні ми лиш мить» вийшов друком в українському перекладі у видавництві «Артбукс» (2025).

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи А.Михайлюка полягає в тому, що вона розвиває та збагачує науково-методологічний інструментарій для дослідження феномену квір-літератури в його різних варіантах. Це особливо суттєво з огляду на те, що на теперішньому етапі в українському літературознавстві підвищується увага до квір-оптики під час аналізу творів як минулих епох, так і ХХІ століття.

Щодо практичної цінності результатів дисертації, їх можливо (і потрібно) використовувати у навчальному процесі під час підготовки та прочитання курсів з історії літератури США, зокрема, в її мультикультурних аспектах, а також спецкурсів із трансгресивних та нон-конформістських тенденцій у культурі та мистецтві сьогодення. Підкреслимо особливу вартість наданого у додатку міні-глосарію ключових термінів, який стане у пригоді молодим дослідникам у цій галузі.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується низкою притаманних їй рис. По-перше, це спирання автора на фундаментальні дослідження світової академічної спільноти не лише у галузі теорії та історії літератури, а й в інших сферах гуманітаристики. Підкріплення власних суджень сучасними здобутками психології, філософії, культурології, соціології, дотичними до літературознавства, додає результатам дисертації мультидисциплінарного характеру та надійності. По-друге, йдеться про широку художньо-текстуальну базу дослідження, яка налічує дванадцять творів. Різні за етнічною приналежністю авторів та жанрово-поетикальними ознаками, у своїй сукупності вони дозволяють зробити виважені та обґрунтовані висновки про механізми літературного конструювання квір-ідентичностей в азійсько-американській прозі ХХІ століття. Цьому сприяють і широкі хронологічні рамки дослідження, яке охоплює період з 2001 по 2023 рік, тобто майже всю першу чверть поточного століття. Нарешті, важливою конституюютою наукової достовірності розвідки є безсумнівна здатність

дисертанта до ретельної філологічної роботи з текстом на макро-та мікрорівнях за допомогою технік як close, так і distant reading (за Ф.Моретті).

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Поставлена у вступі до дисертації мета досягнута, а завдання виконані на високому науковому рівні. Автор продемонстрував не лише свою глибоку обізнаність в обраній галузі дослідження, а й загальнофілологічну, й ширше – загальногуманітарну ерудованість, що не могло не вплинути позитивно на загальний рівень роботи. Одним із доказів цього є задіяний у дисертації достатньо об'ємний і при цьому сучасний науково-методологічний апарат, що включає такі актуальні на сьогодні напрями, як квір-студії, теорію перформативності, напрацювання у царині вивчення травми, а також концепцію інтерсекційності. На схвалення заслуговує аналітичний підхід дисертанта до наукових джерел, з якими він вступає у продуктивний діалог. Ще одним безсумнівним достоїнством роботи вважаю систематичне звертання до доробку вітчизняних учених, що сприяє розв'язанню актуальної наразі проблеми підвищення видимості українських гуманітаріїв на світовій науковій мапі.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Апробація результатів дослідження А.Михайлюка відбулася на шести всеукраїнських/міжнародних конференціях. Основні результати дослідження з достатньою повнотою висвітлено в 4 публікаціях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення та обсягу. Дисертація має класичну для цього жанру структуру і складається зі вступу, трьох розділів, кожен із яких містить по три підрозділи та висновки до розділу, загальних висновків, списку використаних джерел зі 175 позицій і Додатку А (Мініглосарій ключових термінів). Вимогу щодо обсягу дисертації виконано.

В цілому, слід констатувати структурну чіткість роботи та логічність переходів від попереднього (під)розділу до наступного.

У вступі визначені основні параметри дослідження, а саме, його мета, завдання, предмет, об'єкт, наукова новизна, теоретико-методологічні засновки, а також підтверджено апробацію його результатів.

У першому розділі – **«Теоретичні межі та літературно-критичний контекст»** – закладене міцне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу. Відповідно, його перший підрозділ достатньо повно простежує еволюцію підходів до проблем сексуальності та ідентичності у перспективі їхнього впливу на художню прозу. Розглядаючи поступ відповідного дискурсу у діячності, автор цілком слушно вибудовує його траєкторію від ідей М.Фуко про біополітику та центральність владних стосунків у розумінні сексуальності до теорії перформативності Дж.Батлер, розвитку феміністичної парадигми С. де Бовуар та засадних для становлення квір-теорії положень І.Кософські Седжвік. Належну увагу приділено розвідкам С.Голла про ідентичність і репрезентацію та концепції інтерсекціональності С. Чо, К. Креншоу, і Л. Макколл. Досягненням дисертанта є, на мою думку, не лише потрібне для нашої науки узагальнення доробку визнаних авторитетів у цьому секторі знань, а й створення когнітивної арки між теорією та практикою завдяки постійним відсиланням до наступних розділів.

Наступний підрозділ зужує фокус дослідження, зосереджуючись на дискурсі квір-прози США початку XXI століття. Зробивши загальний методологічний висновок про те, що «гібридні форми письма стають провідними засобами репрезентації квір-досвіду» (с.48), автор переходить до конкретних форм оприявлення цієї максими у квір-літературі США. Принциповим для подальшого дослідження постає спостереження щодо зв'язку між змістовими та поетикальними інноваціями у цьому відгалуженні національної словесності – як зауважує А.Михайлюк, проза як така зазнає «квірування» для адекватнішого передання особливого екзистенційного досвіду. У цій частині роботи також заслуговують на увагу виділення автором

ключових рис квір-літератури (с.58) та запропоноване ним робоче визначення квір-прози (с.62), актуалізовані на наступних етапах дослідження.

Завданням третього підрозділу, як зазначено у назві, стало висвітлення художньої генези мотивів сексуальності й ідентичності в літературному процесі. Хоча спроба поглибити темпоральну перспективу дослідження цілком легітимна, форма її здійснення породжує певні питання. Перш за все, наскільки коректним є термін «мотив» у застосуванні до таких базових антропологічних категорій, як сексуальність та ідентичність? Далі, задум простежити смислові зсуви в їхньому розумінні на тривалій історичній дистанції реалізований лише частково, бо основну увагу приділено європейській античності та світогляду корінних американців, тоді як відповідні позиції в інших часопросторових координатах залишаються за межами розгляду. Нарешті, не зовсім зрозуміла логіка розміщення цього матеріалу наприкінці розділу, вже після апелювання до сучасної літературної практики США. Видається, що він сприймався б органічніше на більш ранній стадії дослідження.

Два наступні розділи дисертації присвячені безпосередньо здобуткам письменників США, які мають азійське коріння та нестандартну сексуальну орієнтацію. Слід вітати рішення автора розглядати їхній доробок у проблемно-поетикальному розрізі, як спільне літературне поле, що, з одного боку, уможливорює залучення до аналізу значної кількості текстів, а з іншого, підсилює обґрунтованість фінальних висновків. При цьому, попри те, що один з розділів більше стосується питань проблематики, а другий – поетики, в цілому дисертант уникає непродуктивного поділу об'єкту дослідження на «зміст» та «форму», доводячи важливість формальної організації змісту та змістової насиченості форми. В результаті такої дослідницької стратегії майже усі тексти фігурують у всіх частинах роботи, повертаючись різними гранями, що надає їй багатовимірності та поліфонії. Хоча такий підхід деінде призводить до повторів, його переваги, на мою думку, переважають недоліки.

Отже у другому розділі (**«Особистість і соціум в азійсько-американській квір-прозі»**) проаналізовані такі проблемні вузли квір-

літератури США, як різновиди гендерної ідентичності, яка постає плинною та відкритою до змін; травма як неunikна складова квір-досвіду; та центральність психографії для його художньої вербалізації. Як і дисертація в цілому, розділ стоїть на міцному теоретичному підмурівку, поєднуючи множинність методологічних підходів з наслідками інтерсекційних перетинів. Матеріал розділу структурований за принципами антифонії, де умоглядному «поклику» теорії відповідає емпіричний «відгук» тексту, або навпаки.

У цьому контексті перший підрозділ, де підважуються традиційні погляди на фемінне, маскулінне та трансгендерне міг би, на мою думку, виграти від згадки про ранні практики фемінізації східного, зосібна, китайського Іншого як одного зі способів його деніграції в культурі США. У підрозділі про травму хотілося б наголосити на своєчасності спостереження щодо взаємного накладання індивідуальних та колективних травм у квір-архівах, коли гомофобія і трансфобія чинять свій негативний вплив на особистість паралельно з травматичністю колоніального минулого, расових упереджень, родинної дисфункційності тощо. Водночас, аналізовані тексти надають широкі можливості для проектування обнадійливих сценаріїв виходу з травми через діалектику говоріння, письма та мовчання як технологій її пропрацювання (за Д.ЛаКапра, К.Карут та ін.).

У третьому розділі – **«Жанрово-сюжетні особливості азійсько-американської квір-прози»** – хотілося б насамперед відзначити перший підрозділ, один з найкращих у роботі, на мій погляд, де докладно проаналізовано трансформацію одного з найдавніших та найпродуктивніших жанрів західної літератури, а саме, *Bildungsroman*'у, під перами азіато-американських квір-письменників. Автор нагадує читачеві, який вигляд має канонічна жанрова модель, після чого на численних прикладах доводить її реконфігурацію у сучасній квір-прозі. Кожний виокремлений ним вектор її трансформації – порушення лінійності та цілісності наративу, незавершеність процесу становлення протагоніста, відкритість фіналу, культурна гібридність, поетичність – представлений у дії. При цьому не можна не погодитися з автором у тому, що найсуттєвішою з цих трансформацій стає відмова від

телеології становлення (с.145), що відповідає відмінностям у культурно-історичних умовах раннього й теперішнього побутування жанру. Якщо класичний «роман дорослішання» відбивав і підтверджував реалії буржуазного життєсвіту з його оптимістичною філософією індивідуального та суспільного прогресу, де герой, подолавши перешкоди, зрештою посідав своє місце у суспільній ієрархії, то сучасний стан суспільства заперечує таку можливість через неоднозначність і множинність силових ліній, на перетині яких відбувається ідентифікація (позанормативного) індивіда.

Не можна не відмітити гарну алітерацію у назві наступного, другого підрозділу, де травма сусідує з тілесністю та таємницею. Положення про інтерсекційну травмованість квір-персонажа, озвучені у попередньому розділі, набувають тут текстуальних вимірів, засвідчуючи помітну роль корпоральності у наративному конструюванні квір-суб'єкта. Сильною стороною третього підрозділу є, як на мене, докладний текстуальний аналіз за допомогою методології «уважного читання», вдумливий підбір цитат для якомога ефективнішого доведення авторської думки.

Загалом, дисертант виявив вміння логічно й чітко підсумувати значний за обсягом фактичний матеріал у висновках до розділів та загальних висновках. Вони достатньо аргументовані і корелюють з поставленими завданнями.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації А.Р.Михайлюка дає підстави стверджувати, що автор дотримувався вимог академічної доброчесності у повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Дисертація А.Р.Михайлюка справляє враження цілісного, завершеного та самостійного наукового дослідження, і, як будь-яка серйозна розвідка, не позбавлена спірних моментів. Деякі з моїх зауважень та побажань були висловлені вище, на інших дозволю собі коротко зупинитися.

1. У роботі неодноразово (і цілком слушно) підкреслено, що провідні нарративні стратегії сучасної азійсько-американської квір-прози ґрунтуються на таких прийомах, як внутрішній монолог, фрагментація оповіді, порушення хронологічної лінійності, авторефлексія тощо. Зрозуміло, що їхнє використання виправдане пошуками художньої мови, здатної адекватно передати травматичний досвід Інших. Проте, навряд чи коректно характеризувати такі стратегії як «експериментальні» (с.126), оскільки деякі з них (зокрема, внутрішній монолог) відомі в літературі ще з часів класичного реалізму, тоді як інші стали невід'ємними ознаками модерністського та постмодерністського письма. Варто було, мабуть, натомість наголосити на особливих причинах їхньої принадності саме для аналізованої спільноти.

2. Найбільша кількість моїх запитань пов'язана з підрозділом 3.3, де йдеться про національні та етнічні мотиви у квір-прозі. Якщо обговорення елементів магічного реалізму чи (нео)міфологізму (перетворення героїні на русалку або мотив спілкування з духами) не викликає заперечень, то деякі інші моменти потребують пояснення. Це стосується, зокрема, жанрових дефініцій. На чому ґрунтується твердження автора, що лист про історію життя – це «усталений фольклорний жанр»? (с. 178). Що мається на увазі під терміном «діаспорний жанр»? (с. 182). Чому епістолярій або родинна сага – це «етнічні форми»? (с. 195). Сподіваюсь почути відповіді на ці запитання під час процедури захисту.

3. Викладений загалом у належному стильовому та мовному реєстрі, текст дисертації не вільний від певних похибок у цій площині. Так, у роботі замість слова «зразки» систематично вживається «взірці», що змінює смисл висловлювання. Варто було б поміркувати щодо перекладу центрального концепту І.Кософські Седжвік (closet) не як «шафи», а як «комірки, комірки», що, на мою думку, краще узгоджується з контекстом. Слід було уніфікувати назву роману Вуонга, яка надається у різних варіантах, тим паче, що вже є український переклад. Невдалими у стилістичному плані видаються словосполучення «японські американці» (с.106) (все-таки, загальноприйнятий варіант «американці японського походження») або «поетичність автора»

(с.133). Можливо, варто було не транслітерувати а перекласти ім'я персонажа Little Dog – «Песик», здається, краще сприяв би читацькій інтерпретації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Висловлені критичні міркування жодним чином не знецінюють теоретичної та практичної вагомості результатів дослідження і не впливають на загальне позитивне враження від роботи. Вони мають радше характер побажань на майбутнє.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертація Андрія Ростиславовича Михайлюка «Художні виміри сексуальності й ідентичності в азійсько-американській квір-прозі початку XXI століття» відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 року за №155/30023, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 — Гуманітарні науки за спеціальністю 035 — Філологія.

Офіційний опонент – доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри теорії та історії
світової літератури Київського національного
лінгвістичного університету

Бласноручний підпис
Наталія ВИСОЦЬКА
завіряю: ст. Інспектор ВК
Наталія Висоцька